

Людмила ГЕРУС

НАРОДНА ІГРАШКА ПОКУТТЯ

На основі вивчення збірки Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, аналізу польових та архівних матеріалів висвітлено історію народної іграшки Покуття, простежено тенденції розвитку й занепаду впродовж 1910—2010-х рр., визначено її художні та функціональні особливості.

Ключові слова: народна іграшка, гра, функція, пластика, форма, колір, декор.

© Л. ГЕРУС, 2015

Народна іграшка — предмет гри, розваги, засіб виховання та пізнання світу, релікт культури, об'єкт творчості. Реальність іграшки зумовлювалась духовними запитами дитини, її природним потягом до гри як однією з найприродніших і дієвих форм існування людини в світі, що на певному етапі розвитку людської цивілізації поєдналися з потребою передачі культурних надбань наступним поколінням та продовженні життєвого досвіду.

Народна іграшка сформувалася як вид декоративно-ужиткового мистецтва, що охоплює різні за змістом та формою групи творів з природних, екологічних, безпечних для здоров'я дитини матеріалів на засадах єдності художнього та практичного. У народній іграшці зміст, втілений у форму мінімальними засобами у невеликому об'ємі з максимальним, рівним натяку, узагальненням образу, органічно поєднується з її практичною доцільністю. В ній, насамперед, приваблює творчий задум — як процес та результат одночасно.

Становлення та розвиток художніх традицій народної іграшки визначалося природно-географічними умовами, рівнем соціально-економічного розвитку, взаєминами з сусідніми етнографічними групами та народами.

Іграшка склала невід'ємну частку узвичаєного в ході культурного поступу укладу життя покутян, знаходилася у тісному взаємозв'язку з матеріальною сферою — побутом, працею, відповідала духовним запитам та сімейним нормам, що відображали погляди на виховання, турботу і увагу до дітей. За посередництвом іграшки у процесі гри дитина прилучалася до виробничо-господарської та святково-обрядової діяльності, пізнавала етичні норми, художньо-образні уподобання місцевості, де зростала.

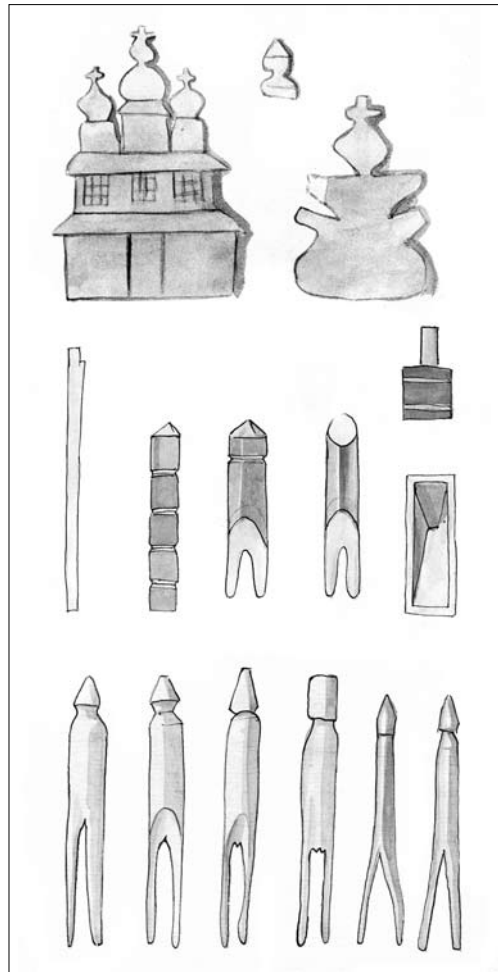
Зацікавлення народною іграшкою на Покутті, як і в Україні в цілому, виявляється наприкінці XIX — на початку XX ст., що значною мірою стимулював суспільний рух за збереження національної культури, у рамках якого проводились заходи з економічної підтримки та фінансового сприяння розвитку народної творчості, здійснювались експедиції зі збору і вивчення пам'яток, влаштовувались етнографічні та художні виставки.

У 1912 р. з ініціативи українського вчителя, етнографа Антона Оницька¹ у Снятині в Окружному

¹ Оницьук Антін Іванович (7 червня 1883, Коломия — 29 жовтня 1937), український етнограф, фольклорист.

Відділі «Взаємної помочи галицьких і буковинських учителів і учительок» було засновано етнографічну секцію. Учасники секції записували фольклор, збирали предмети декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема дитячі забавки [24, с. 260].

А. Онищук сформував колекції: «забавки (хлопців) їхнього власноручного виробу» — 16 предметів, та «бички» (новорічна забава-ворожіння за участю хлопців) — 22 предмети у селі Прутівка (до 1947 р. Карлів) Снятинського району Івано-Франківської області; Марією Слюзарівною — «забавки (хлопців) їхнього власноручного виробу» — 18 предметів у селі Іллінці Снятинського району Івано-Франківської області; А. Онищуком та М. Слюзарівною — «забавки (дівчат) їхнього власноручного виробу» — 14 предметів у селах Прутівка, Іллінці, Тулуків Снятинського району Івано-Франківської області. Збірка готувалася до експонування на Виставці домашнього промислу в Коломиї 1912 р., після чого збирачі мали намір подарувати її Музеєві старинностей Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (далі Музей НТШ)² [3]. В каталозі Виставки домашнього промислу в Коломиї ці збірки не зазначені³. Факт дарування за-

Іл. 1. Кульчицька О. «Бички» (с. Прутівка Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. 1912 р.). 1944—1953 рр. Акварель. З Архіву Інституту народознавства НАН України. — Ф. 3. — Спр. 2. — Арк. 63, 65 (Рис. 127, 130, 131)

Автор праць «Матеріали до гуцульської демонології», «Останки первісної культури гуцулів», «Народна пожива в Зелениці», «Народний календар у Зелениці та вірування, що в'яжуться з поодинокими днями у році», які опубліковані в «Етнографічному збірнику» за редакцією Володимира Гнатюка. 1912—1918 (?) рр. — член Етнографічної Комісії НТШ у Львові. 1920—1930 рр. — співробітник Кабінету етнології ім. Ф. Вовка при ВУАН, учений секретар Етнографічної комісії ВУАН, потім старший науковий співробітник Всеукраїнського історичного музею у Києві (Українського державного історичного музею). 7 серпня 1937 р. заарештований НКВД, був утримуваний у Лук'янівській в'язниці в Києві. 14 жовтня 1937 р. засуджений до розстрілу. Підстава — ст. 54—1-а (зрада Батьківщині) та ст. 54—23 (активна діяльність проти революційного руху при цараті та під час громадянської війни) Кримінального кодексу УРСР. Вирок виконали 29 жовтня 1937 р. Як вважають, похований у Биківнянському лісі. 29 липня 1983 р. помертньо реабілітований.

² Під такою назвою музей задекларовано у відозві Виділу (Правління НТШ) 1901 року. Див. : В справі Музея старинностей при Науковому Товаристві ім. Шевченка / Хроніка НТШ. — 1901. — Ч. 8. — Вип. IV. — С. 17—18.

³ В каталозі Виставки домашнього промислу в Коломиї 1912 р. вказано, що не всі зібрані для виставки предмети

фіксовано у звіті діяльності Музею НТШ за вересень — грудень 1912 року: подаровано «... цікаві колекції, дуже старанно зложені, діточих забавок...» [18, с. 34], а також в інвентарній книзі Музею НТШ [3]. На засіданні Виділу (Правління) НТШ 16 жовтня 1912 р. було ухвалено подяку «етнографічній секції при снятинським відділі тов. «Взаємної помочи гал. і буков. Учителів», а особливо др. Ан. Онищукови за призбиране предметів для музею» [25, с. 3].

Частина колекції дитячих іграшок зі Снятинщини, зокрема 7 «кукол» («ляльок»), була втрачена під час Першої світової війни, про що свідчить запис урядника Олекси Назарієва⁴ 7 травня 1917 р. в

були розташовані в експозиції. Виставковий комітет приймав для експонування тільки високохудожні твори [4].

⁴ Назарієв (Назарієв) Олекса Теодорович (Теодотович) (19.10.1880, Лубни — 1918, Київ (?)) — український

Іл. 2. «Дід». Дерево, вирізування, столярна техніка. 34,5 x 10 x 3 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—169 / КВ 6043

інвентарній книзі Музею НТШ [3]. Водночас О. Назаріїв зафіксував перспективні наміри: «При нагоді просити п. Марію Слюзарівну або іншого інтелігента в Карлові і околичних селах замовити нову колекцію ляльок» [3].

У Тимчасовому каталозі Українського національного музею при НТШ ім. Шевченка у Львові (назва Музею НТШ від 1920 р.) у розділі «Етнографія Галичини» зазначено 68 предметів: «5361—5429. Колекція діточих забавок з Снятинського пов.» [23, с. 25].

громадсько-політичний діяч, бібліограф, музеєзнавець, критик. Активний в таємних гімназійних (Прилуки) і студентських (Українська Студентська Громада, Петербург) організаціях, член РУП та УСДРП. 1908 р. переїхав до Львова, де працював бібліотекарем та урядником музею (1916—1917 рр.) НТШ, в українській пресі («Хроніка НТШ у Львові», «Ілюстрована Україна» тощо). З 1914 р. член етнографічної комісії НТШ. 1914—1918 рр. співробітник Союзу Визволення України. 1918 р. повернувся на східні землі України, де незабаром помер.: Див. [Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-ІІ). — Париж; Нью-Йорк, 1966. — Т. 5. — С. 1672—1682].

У 1936 р. колекція іграшки Музею НТШ пополнилася пам'яткою з Покуття: «скрипку з тростини» зі с. Видинів (Снятинський р-н Івано-Франківської обл.) подарував Матейків [5].

У 1940 р. фонди, в тому числі й збірка покутської іграшки, Культурно-історичного музею Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (назва Музею НТШ від 1932 р.) перейшла до створеного на його базі Державного етнографічного музею (тепер Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України — далі МЕХП)⁵.

Покутські іграшки зі збірки МЕХП відображені в акварельних малюнках української художниці, знаної шанувальниці народного мистецтва Олени Кульчицької [2, мал. 10; 10, с. 175—180] (Іл. 1). Під час праці в музеї впродовж 1944—1953 рр. ці пам'ятки привернули увагу О. Кульчицької, як раритети, що за своєю суттю є «речами дня», тобто не призначені для тривалого використання в середовищі свого побутування, й, окрім того, поступово витісняються з ужитку промисловими іграшками, залишаючись лише музейними експонатами.

У другій половині ХХ ст. іграшка Покуття спорадично ставала об'єктом зацікавлення українських дослідників. У 1977—1978 та 1984—1985 рр. під час експедиційних пошуків у Коломийському, Городенківському та Снятинському районах Івано-Франківської області етнограф Романа Кобальчинська збирила та опублікувала матеріали про покутські «бички», «жеребці» — дерев'яні фігурки, які застосовували у новорічних обходах [17, с. 12—13]. Етнограф Михайло Паньків зафіксував інформацію про обряд «ходіння з бичками» у селах Городенківського (Вербівці, Торговиця, Топорівці, Сороки тощо) і Снятинського (Задубрівці, Белелуя, Видинів тощо) районів [21, с. 133—136].

⁵ Державний етнографічний музей від 1945 р. знаходився у підпорядкуванні АН УРСР, від 1951 р., після об'єднання з Музеєм художнього промислу Міністерства культури УРСР, отримав назву Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР, від 1982 р. — Державний музей етнографії та художнього промислу Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР, від 1992 р. — Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства АН України (від 1994 р. — НАН України).

Результати польових обстежень гончарства Коломиї у 1980 — початку 1990-х рр. мистецтвознавця Ростислава Забашти доповнили історію української й, зокрема, покутської іграшки фактами виготовлення іграшок окремими гончарями цього осередку [14, с. 189].

У статтях завідувача відділу кераміки Коломийського національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського Романи Баран, присвячених місцевому гончарству, знаходимо часткові відомості про інтерпретацію пластичних традицій коломийської кераміки художниками та майстрами у другій половині ХХ століття [6, с. 9—14; 31]. Окрему увагу дослідниця звернула на творчість майстра декоративної скульптури Марії Ковальчук [32]. Творчий доробок М. Ковальчук аналізували Юрій Атаманюк [30], Оксана Янощак-Пшибила [26, с. 39—43].

В рамках комплексних експедицій, які проводилися на Покутті Інститутом народознавства НАН України впродовж 2013—2015-х рр. під керівництвом професора Ярослава Тараса, автору статті вдалося зафіксувати інформацію про особливості гри та іграшки сільських дітей, яка, зокрема, підтверджує побутування в цьому етнографічному районі у 1900—1950-х рр. типів іграшок, що представлені у колекції МЕХП. В ході польових досліджень увага зосереджувалася на спадковості та збереженні традиції народної іграшки.

Зазначені джерела становлять переконливу базу, яка дає можливість висвітлити історію народної іграшки Покуття, з'ясувати стан, тенденції її розвитку й занепаду, визначити художні та функціональні особливості, на протигагу переважній частині інших етнографічних районів України, з яких через доволі пізні зацікавлення народною іграшкою пам'ятки відсутні, а інформація є мізерною.

Пам'ятки з Покуття авторкою статті розглядалися у дослідженнях української народної іграшки [11; 12]. Спеціальна праця про народну іграшку Покуття відсутня, що, зважаючи на самоцінність її як факту культури й, зокрема, вияву художньої творчості, є вагомим аргументом для окремого ґрунтовного вивчення.

Предметно розглянути еволюційні тенденції народної іграшки Покуття маємо підстави протягом ХХ — початку ХХІ ст., який, відповідно до початку фіксації об'єкту вивчення, ключових подій в істо-

Іл. 3. «Комедіант». Дерево, вирізування, столярна техніка. 17х8х2,5 см, с. Іллінці, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—172 / КВ 6046

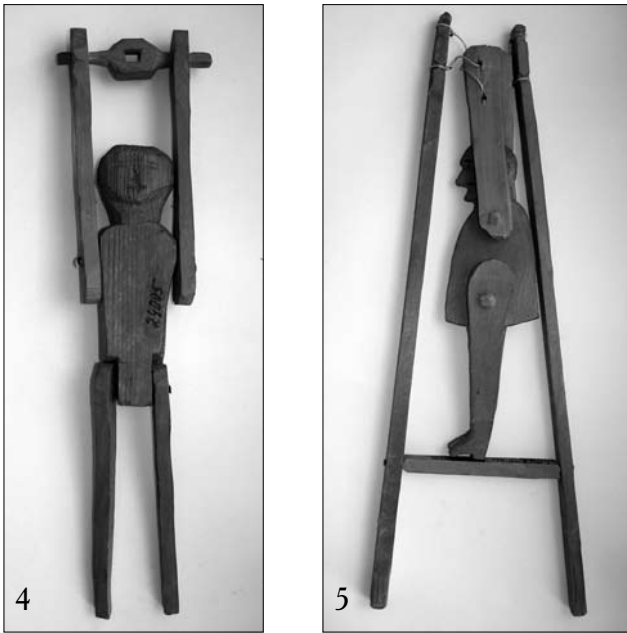
рії України й зумовленої ними наявної джерельної бази, поділяємо на три етапи: 1910—1930-ті, 1940—1980-ті, 1990—2010-ті роки. Кожен з цих етапів є прикметним в історії народної іграшки, виявляє особливості її функціонування, типологічний склад

У сільському середовищі Покуття протягом 1910—1930-х рр. іграшки виготовляли з легкодоступних природних матеріалів — дерева, глини, соломи, тканини тощо, в домашніх майстернях принагідно, oprіч виробництва інших ужиткових предметів. Часто їх виробляли самі діти, здобуваючи навички певного ремесла.

Поширенню дерев'яних іграшок на Покутті сприяли лісові масиви та розмаїття в них порід дерева, яких вистарчало для задоволення господарських потреб. Іграшки виготовляли з м'якої, легко податливої обробці, деревини — сосни, липи, осики, тополі, ліщини, верби тощо, а також кори дуба та сосни [1, с. 1].

Для обробки дерева найчастіше використовували давню, одну з порівняно простих технік — вирізування, що полягало в моделюванні різними прийомми за допомогою ножа цілісної форми предмета, фігурки або їхніх конструктивних частин, які з'єднували дерев'яними кілочками чи в паз.

При оздобленні враховували природну текстуру, колір дерева, узгоджуючи показники матеріалу з

Іл. 4. «Дід». Дерево, вирізування, столярна техніка. 23,5 x 6 x 2 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—175 / КВ 6049

Іл. 5. «Скакун». Дерево, вирізування, столярна техніка. 35 x 15 x 3 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—168 / КВ 6042

формою іграшки. Переважно на Покутті, як і в інших етнографічних районах поширення дерев'яних іграшок в Україні, зокрема Середньому Подніпров'ї, Волині, їхні поверхні залишали чистими або прикрашували плоским контурним різьбленням. Іноді різьблення поєднували з профільним вирізуванням.

Дерев'яну іграшку Покуття періоду 1910—1930-х рр. представляють визначені для цього різновиду української народної іграшки групи: іграшки, які зображують людину (ляльки); музичні інструменти; меблі; знаряддя праці; господарський інвентар; кухонне начиння [11, с. 121]. Типи іграшок, які входять до означених груп, на Покутті набули своєрідних художніх рис.

Покутські ляльки лаконічно й водночас виразно окреслюють пропорції людської фігури, виділяючи найхарактерніші ознаки. Їхня пластична форма має два варіанти вирішення фігурки: об'ємна, кругла та пласка, вирізана за профільним силуетом. Своєрідністю покутських іграшок, які зображують людину, є динамічна конструкція. На відміну від статичних суцільно вирізаних ляльок, що спонукають до певних дій з ними, у покутських аналогах головну увагу зосереджує рух, який вони можуть здійснювати.

До такого типу іграшок належить «дід» («гуцул») (Іл. 2), що за будовою подібний «трача»⁶. Процес пиляння, який імітує фігурка, відтворено завдяки тягарцю (шматку дерева або каменя), що підвішений знизу до «пилки» — вертикальної, зазвичай вдвічі довшої, аніж фігурка чоловіка, планки з нарізаними вздовж зубцями; зверху «пилка» рухомо приєднана до рук фігурки. «Діда» ставили на край лави чи стільця й розхитували, спостерігаючи за рухом. Однотипну з «дідом» дерев'яну іграшку «пильщик» автор першої праці про українську іграшку Марко Грушевський⁷ зафіксував на Чигиринщині колишньої Київської губернії (тепер Черкаська обл.) [13, с. 61—62].

Застосування рухомих з'єднань є характерною ознакою інших типів покутських іграшок, які зображують людину. В іграшці «комедіант» (Іл. 3) з Іллінців фігурка чоловіка розташована у середині прямокутної рамки, до якої прикріплена круглою паличкою, що проходить крізь її тулуб, передаючи розкинуті в сторони руки і водночас править за вісь обертання фігурки.

В іграшці «дід» (Іл. 4) з Прутівки руки й ноги узагальненої фігурки чоловіка вирізані окремо й з'єднані з тулубом рухомо. За допомогою держака, вставленого в отвір планки, що прикріплена до рук фігурки, ця фігурка може здійснювати рухи, створюючи образ кумедного чоловіка, який посмикується й підскакує.

В іграшці «скакун» (Іл. 5) з Прутівки фігурка чоловіка підвішена на шнурку поміж двох вертикальних планок, що на 1/3 їхньої довжини знизу (ближче до низу) з'єднані за допомогою третьої. При стискуванні вертикальних планок фігурка виконує різноманітні, в тому числі обертові, рухи.

⁶ Трач — рідко вживана назва професії «пиляр», «пильщик» — той, хто розпилює колоду на дошки [22].

⁷ Грушевський Марко Федорович (25 квітня (7 травня) 1865, Худолівка (Чигиринський р-н Черкаська обл.) — 2 вересня 1938) — церковний діяч, педагог, етнограф. У 1897 р. висвячений на священника, служив у Михайлівській церкві села Суботова. На Чигиринщині зібрав багатий матеріал з історії, фольклористики та етнографії, зокрема разом із дружиною Марією Іванівною (уродженою Ілліч) унікальну колекцію народних вишивок і ляльок (зберігається в Музеї Михайла Грушевського у Києві). 11 червня 1938 р. заарештований і ув'язнений в Лук'янівській тюрмі. Відповідно до постанови Особливої трійки НКВС по Київській області від 9 серпня 1938 р. був страчений. Реабілітований 16 травня 1989 року.

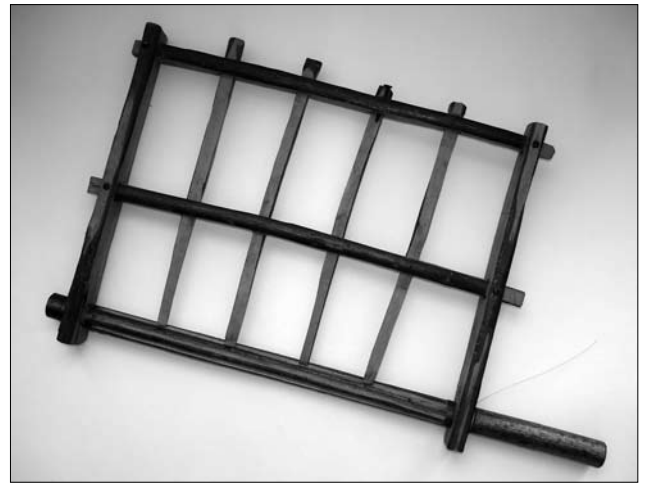
Властивій покутській дерев'яній іграшці чисельності варіантів вирішення динаміки ляльки, яку репрезентує колекція МЕХП, в інших етнографічних районах України, а також в народній іграшці західних слов'ян, зокрема поляків, словаків, хорватів, не спостерігаємо. Виняток становить «скакун», відомий у дерев'яній іграшці інших етнографічних районів України. Зокрема, принцип побудови «скакуна» застосовують майстри з осередку Яворів Львівської області до нині, початку ХХІ століття. На Яворівщині цю іграшку називають «руховик», «гімнаст». На Холмщині у першій третині ХХ ст. подібна іграшка відома як «руховик». Назви «гімнаст», «паяц» має дерев'яна іграшка 1930-х рр., аналогічної конструкції з українським «скакуном», у сусідній Словаччині, зокрема в околицях Свидника, Пряшева, Мартіна, Превідзи [28, s. 90—91].

Звукові іграшки та моделі музичних інструментів у дерев'яній іграшці Покуття репрезентують деркачі та свистки — «свиставки». Крім звукового ефекту їх своєрідність визначають особливості пластики та оздоблення поверхні.

Композиційним центром динамічної просторової структури деркача є зубчастий валик з ручкою. На його осі розташована прямокутна рамка з однією або кількома тонкими пластинками — «язичками», які одним кінцем прикріплені до її вертикальної стінки, іншим — впираються у валик. Від обертання рамки довкола валика, внаслідок руху «язичків» по зубцях, у деркачі виникає звук.

Деркач відомий в усіх етнографічних районах України, а також у країнах Західної Європи — Боснії і Герцоговині [27, s. 364], Польщі [29, s. 40], Словаччині [28, s. 75—78] тощо.

Специфічні ознаки деркача виявляються переважно пластичною диференціацією складових елементів, тобто їхніми розмірами та співвідношенням у структурі, що підкреслює її ажурність чи, навпаки, створює враження монолітності. Так ажурну будову деркача — «туркала» (Іл. 6) з Прутівки творять тонкі ліщинові прутики. У просторі рамки «Туркала» рівномірно розташовані чотири «язички», що додає структурі ефекту легкості й водночас при обертальному русі підсилює силу та тембр його звучання. Декоративність просторової форми «Туркала» підкреслює оздоблення, що побудоване на контрасті між почергово розміщеними на поверхні його скла-

Іл. 6. Деркач-«туркала». Дерево, вирізування, столярна техніка. 32,5 x 19 x 2 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—185 / КВ 6059

дових елементів смужками — темно-коричневими з корою та світло-жовтими без неї.

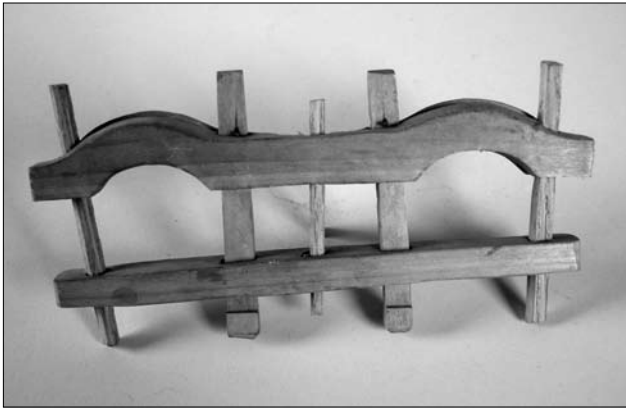
Покутські «свиставки» — прості, вирізані переважно самими дітьми, з очерету, вербової гілки, або фігурні, обробка яких потребує певних навичок володіння ножем. Трапляються також свистки точені на верстаті.

Усталеними для української народної дерев'яної іграшки типами представлені покутські іграшкові меблі — лава, стіл, скриня тощо, які є моделями хатніх меблів.

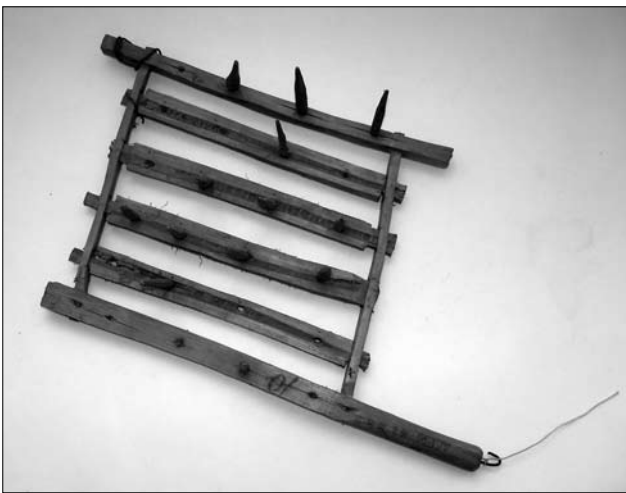
Іграшкові знаряддя праці, господарський інвентар та кухонне начиння, подібно до «меблів», своїми формами, а іноді і декором, у зменшених для зручності дитини пропорціях, повторюють ті, якими користувались дорослі (Іл. 7—12).

Іграшкові транспортні засоби — візочки, тачечки, санчата, човники, так само узагальнено моделюють форми відповідних предметних реалій (Іл. 13—15).

Слід зазначити, що покутські іграшки-моделі не вирізняються показною художньою виразністю. Вони, як і реальні прототипи, мало декоровані або зовсім не мають прикрас. Однак вражають формою й оригінальною, часто динамічною конструкцією, яка акцентує найсуттєвіше, тобто те, що дає дитині можливість уявити ціле. Властиві іграшковим моделям побутових предметів раціональні якості відповідали їхньому призначенню — поступово через гру долучати дитину до господарської практики, формувати певні трудові навички, виховувати працьовитість.

Іл. 7. Ярмо. Дерево, вирізування, столярна техніка. 7,5 x 14,5 x 1,2 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—166 / КВ 6040

Іл. 8. Борона. Дерево, вирізування, столярна техніка. 18,5 x 11,5 x 3,5 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—816 / КВ 7372

Іл. 9. «Самотічка» (Мотовило). Дерево, вирізування, столярна техніка. 10 x 19 x 10 см. Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—65 / КВ 5938

Іграшкову зброю представляють «пістолі», що є спрощеними моделями справжніх не лише за формою,

але й функцією — здатністю «стріляти», тобто відкинути саморобну «кулю» на певну відстань (Іл. 16). До цієї групи іграшок належать також «сикавки», «пукавки», які мають прості динамічні конструкції. «Пукавка» (Іл. 17) та «сикавка» — іграшки з дерев'яної, часто бузинової трубки, різняться тим, що в «пукавці» куля із клоччя виштовхується з трубки стисненим повітрям за допомогою дерев'яної палички, а в «сикавці» — всмоктується вода, а потім таким же чином видувається струменем. «Сикавка» та «пукавка» належали до улюблених забавок хлопців⁸.

Для рухливих ігор призначалися «Фуркала», «Вужчала». «Фуркала» — шматок деревини або дощечка, з'єднана з ручкою за допомогою крученої мотузки. Взнявши за ручку, дощечку обертали по радіусу з прискоренням, внаслідок чого від тертя деревини з повітрям виникав протяжний звук — «фуркання». «Вужчало» — невеликий шматок дерева ромбоподібної форми з двома отворами посередині, у які протягували мотузку та зв'язували його кінці до купи (Іл. 18). Утворені петлі мотузки натягали на пальці та обертали «вужчало», потягуючи мотузку, щоб він закручувався, то розкручувався, від чого виникав звук — «вуж-вуж-вуж». У цих іграшках, як і в моделях зброї, цінували не так художні особливості, як їхню функціональність, придатність до гри.

З групи іграшок, що застосовувались для логічних ігор, на Покутті поширеною була морока — «хрест». Мороку складали з шести прямокутних фігурно вирізаних з країв брусочків, посередині яких вибрані пази, що давало можливість припасовувати брусочки один до одного так, щоб утворилася об'ємно-просторова хрестоподібна фігура. Поверхня мороки зберігає природний колір та текстуру дерева. Подібні мороки побутували в інших місцевостях Прикарпаття, а також на Середньому Подніпров'ї. Морока «чортів замок» аналогічної будови відома у місцевостях Пряшева, Нітри, Банської Бистриці сусідньої з Україною Словаччини [28, с. 144—145].

Іграшок зі соломи та інших рослинних матеріалів з Покуття, попри поширення цього виду художньої

⁸ Записано Герус Л.М., 10.07.2014 р. в с. Незвисько (Незвище) Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. від Андрухович Анни Василівни, 1927 р. н.

Записано Герус Л.М., 10.07.2014 р. в с. Лука Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. від Суховій Анастасії Петрівни, 1924 р. н.

творчості в регіоні, збереглося мало. У колекції МЕХП цей тип іграшки представляє пам'ятка з місцевою назвою «бричка» зі с. Прутівка (Іл. 19), що є спрощеною й водночас своєрідно вирішеною моделлю коша для воза.

За тим самими принципом максимального узагальнення та винахідливості потрактування утворена скрипочка з с. Видинів (Іл. 20), що виготовлена зі стебла кукурудзи. На стеблині від колінця до колінця відколєно дві тонкі смужки та з протилежних країв коло коліна підійнято їх на закладниках угору, що імітує струни. Звук створюється за допомогою палички — «смичка», яким водять по одведених частинах стебла — «струнах».

Про покутські ляльки з тканини збереглися лише свідчення. Колекція, подарована учасниками етнографічної секції Снятинського Округного Відділу товариства «Взаємної помочі галицьких і буковинських учителів і учительок» Музею НТШ, була втрачена внаслідок окупації Галичини під час Першої світової війни, що, як уже зазначалося, зафіксовано в інвентарній книзі Музею [3]. Однак ляльки з тканини, що залишилися від ужитого одягу або від пошиття нового, як іграшку свого дитинства, найчастіше пригадують мешканці похилого віку з Покуття⁹.

Пам'ятки глиняної іграшки кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. з Покуття, де гончарство зосереджувалося головним чином у Коломиї, Снятині, Кулачківцях Снятинського району, не траплялися. Проте розвиток, зокрема декоративної пластики малих форм у наступний період, від другої половини ХХ ст., дає підстави твердити про існування традиції. Зазначимо, що глиняна іграшка Покуття, як і загалом декоративно-ужиткове мистецтво, особливо керамі-

⁹ Записано Герус Л.М., 10.07.2014 р. в с. Незвисько (Незвище) Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. від Андрухович Анни Василівни, 1927 р. н.

Записано Герус Л.М., 10.07.2014 р. в с. Гарасимів Тлумачького р-ну Івано-Франківської обл. Слободян Євдокії Михайлівни, 1939 р. н.

Записано Герус Л.М., 12.07.2014 р. в с. Чортівець Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. від Водяничук Анни Василівни, 1926 р. н.

Записано Герус Л.М., 18.07.2015 р. в с. Завалля Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Гук Ольги Дмитрівни, 1938 р. н.

Записано Герус Л.М., 18.07.2015 р. в с. Княже Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Гаврилюк Ольги Василівни, 1933 р. н.

Іл. 10. «Пральник». Дерево, вирізування, столярна техніка. 19 x 11,5 x 2 см. Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—58 / КВ 5931

Іл. 11. «Маглівниця». Дерево, вирізування, столярна і токарна техніка. 18 x 11,5 x 2 см. Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—61 / КВ 5934

ка, тісно пов'язана з Гуцульщиною. Окремі майстри, й саме ті, які відомі як іграшкарі, мігрували у межах цих регіонів. Коломийянином був гончар Григорій Цвілик, який після одруження у 1922 р. з Павлиною Совіздранюк оселився у Косові. У Коломиї народився Михайло Рощиб'юк, одружившись з сестрою П. Цвілик Ганною Совіздранюк, він жив у Косові, на схилі літ знов повернувся до Коломиї. Йосип Табохорнюк з Пістиня Косівського району Івано-Франківської області у 1956—1958-х рр. мешкав і працював у Коломиї.

Таким чином, покутська іграшка 1910—1930-х рр. відповідала основним засадам етнопедagogіки — сприяла фізичному, духовному, інтелектуальному розвитку дитини, вихованню в неї доброзичливості, порядності, працьовитості, чесності. Водночас іграшка задовольняла потреби та уподобання дітей. Так, дівчатка вибирали для гри ляльки — символ мате-

Іл. 12. «Топорець». Дерево, вирізування, столярна техніка. 38 x 10 x 2 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—174 / КВ 6040

Іл. 13. Візок. Дерево, вирізування, столярна техніка. 35 x 18,5 x 4 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—177 / КВ 6051

Іл. 14. Тачка. Дерево, вирізування, столярна техніка. 4,5 x 18,5 x 6,5 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—165 / КВ 6039

ринства, продовження роду. Хлопчики надавали перевагу зброї, динамічним іграшкам, що втілювали ідею безпеки та захисту, розвивали моторність, мужність, хоробрість, спритність. Звукові іграшки та моделі музичних інструментів сприяли розвитку слуху та відчуття ритму. Моделі предметів хатнього вжитку, знарядь праці, транспортних засобів зароджували любов до праці, формували навички, знання й уміння, необхідні у дорослому житті. Мороки — вправляли у дітей терпіння, увагу та винахідливість.

Принагідно у зв'язку з іграшками слід згадати зафіксований на Покутті у селах Снятинського, Горо-

денківського, Коломийського районів звичай «ходіння з бичками». У надвечір'я Нового року (13 січня) або вранці на Новий рік, день св. Василя (14 січня) до початку Служби Божої, хлопчики 4—11 років клали до тайстри завчасно власноруч або батьком і дідусем вистругані з вербових чи тополевих прутів фігурки, які називали «бички» (Снятинський, Городенківський р-ни), «жеребці» (Коломийський р-н). Кожна з фігурок мала певне значення: «парубок», «дівка», «староста», «дружка», «весіле», «віл», «корова», «скарб», «кочерга», «сокира», «маглівниця», «лопата», «лава», «колач», «дійниця», «вулик з бджолами», «паром», «човен», «місяць», «сонце», «церква», дзвіниця» й ходили від хати до хати, по усій громаді. «Бички» несли у капелюсі, тайстрі або навмисно пошитому мішечку. Зайшовши до оселі, віталися: «Христос рождається!»; господарі відповідали: «Славіте Його!»; тоді хлопці трясли тайстрою й промовляли: «Прошу на бички» або «Ловіть бички», «Треба Вам бички, телички, вівці, бджоли?»¹⁰. Усі члени родини, заплативши по два сотики, добували з тайстри одну з фігурок, яка передбачала їм події наступного року [3]. У селах Снятинщини господар «крав» трохи «овечок» і «бджіл», ставив їх під скатертину або розкидав по стайні [21, с. 136]. Якщо в хаті була дівчина на відданню, то залишали фігурки «старостів», яких ставили за образи¹¹. Такі обходи у середовищі селян Покуття сприймалися радше, як спосіб проведення дозвілля в час Різдва свят. Найважливішою в обходах з «бичками» була імпровізована сценка, в ході якої витягували фігурки з тайстрини, називали їх та активно коментували. Такі обходи протривали на Покутті до середини 1950-х рр., в окремих селах до 1970 — початку 1980-х років.

На Покутті, як і в інших етнографічних регіонах України, у період страсних днів, від Великого Четверга до Великої П'ятниці, дітям давали деркачі, якими вони (замість церковних дзвонів) сповіщали про початок богослужіння.

¹⁰ Записано Герус Л.М. 21.07.2015 р. в с. Задубрівці Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Матейчука Василя Івановича, 1965 р. н.

¹¹ Записано Герус Л.М. 21.07.2015 р. в с. Задубрівці Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Матейчука Василя Івановича, 1965 р. н. Записано Герус Л.М. 21.07.2015 р. в с. Задубрівці Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Ткачук Євдокії Михайлівни, 1939 р. н.

В ході експедиційного дослідження Покуття у 1990-х та 2010-х рр. місцеві мешканці під час спілкування не відразу пригадували іграшки, якими бавилися в дитячому віці. У їхній пам'яті більше закарбувалася скрута, що зазнали її в роки дитинства, які припали на складний спричинений наслідками першої та другої світових воєн період. Водночас респонденти зазначали, що переважно гра дітей поєднувалася з певними їх обов'язками — доглядом за свійською птицею, випасанням худоби, збиранням овочів тощо, під час виконання яких діти мали змогу виробляти собі іграшки. Факт виготовлення іграшок самими дітьми та поєднання гри з посиленою для дітей працею є віддзеркаленням основних принципів виховання дітей в українських селах, які базувалися на прищепленні та плеканні працьовитості, самостійності, винахідливості, кмітливості, комунікації. У традиціях виховання дітей в українців пріоритетним був ідеал працелюбності, раціонального господарювання, у зв'язку з чим дітей рано залучали до праці.

Виготовленням іграшок займалися в умовах домашніх майстерень. Часто їх виробляли самі діти. Особливістю збірки дерев'яної іграшки зі Снятинщини є те, що іграшки, які увійшли до неї, — витвори дитячих рук. Виготовлення іграшок дітьми для себе або молодших братиків і сестричок було поширеною практикою у сільському середовищі кінця XIX — початку XX ст. та й у наступний період. Нерідко ці іграшки потрапляли до збірок музеїв. Наприклад, у 1913 р. маляр Олекса Майданюк для Музею НТШ закупив, як записано у звіті діяльності Музею, «15 мистецьких виробів з дерева талановитого маленького лемківського пастушка-різьбярка і його меншого брата» [19, с. 27]; в інвентарній книзі Музею зазначено ім'я хлопця Василько Війтович та його вік 13 років [4].

Виготовляючи іграшки, діти розвивали творчу уяву, винахідливість, вміння пристосуватися до умов середовища проживання, набували потрібних у дорослому віці практичних навичок.

Від повоєнних 1940-х рр. у зв'язку з відбудовою промисловості й, зокрема, іграшкової індустрії, виготовлення іграшок з природних матеріалів поступово відходить і до початку 1990-х практично занепадає.

Зміна звичаєво-побутових пріоритетів українців, що була зумовлена розвитком промислового виго-

Іл. 15. Сани. Дерево, вирізування, столярна техніка. 3,7 x 16 x 7,5 см, с. Іллінці, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ I—173 / KB 6047

товлення предметів широкого вжитку, викликала посилення уваги до декоративності традиційних речей. Зокрема, пластична виразність дерев'яної іграшки стала поштовхом для створення сувенірної продукції — мініатюрних фігурок людей, розмальованих в стилізований автентичний одяг, фігурок тварин, яких часто за певним сюжетом поєднували у групи [7, с. 54—94, 113—118, 120—121]. Виготовлення сувенірів пов'язувалося з діяльністю підприємств народних художніх промислів, зокрема Коломийського лісокомбінату, філії Івано-Франківського художньо-виробничого комбінату у Коломії тощо [20, с. 113—114]. У 1960—1970-х рр. сувеніри, не складні у виконанні, лаконічні за формами, що відповідало техніці виточування й вимогам стандарту, користувалися попитом у туристично привабливих місцевостях Прикарпаття та згодом з незначними локальними відмінностями поширилися на інші регіони України. Проте мода на них вже у 1980-х минула, підприємства, вчасно не зорієнтувавшись у кон'юнктурі, переповнили ринок сувенірною продукцією, що відповідно призвело до скорочення її виробництва.

У другій половині XX ст. внаслідок регресу гончарства під тиском промислового виробництва дешевого металевого посуду до виготовлення декоративних речей — посуду та пластики малих форм звернулися окремі гончарі.

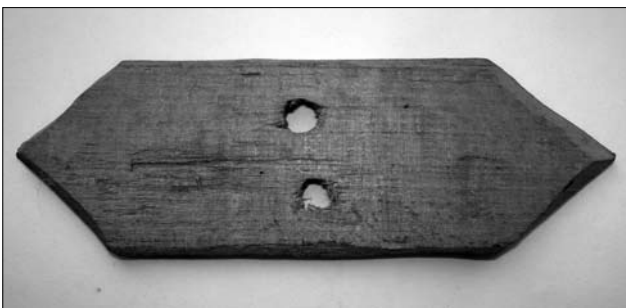
На Покутті традиції гончарства плекали коломияни Василь Кахнікевич (1917—2001) з родини гончарів Марії Білоскурської та Федора Кахнікевича, його доньки Надія Никорович (1947 р. н.), Марія Кахнікевич (1951 р. н.), онук Сергій Никорович (1974 р. н.). З 1983 р. Кахнікевичі (батько

Іл. 16. «Пістоль». Дерево, метал, вирізування, столярна техніка. 17,5 x 21 x 3,5 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ I—131 / KB 6004

Іл. 17. «Пукавка». Дерево, вирізування. 33,5 x д. 3,5 см, с. Іллінци, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ I—44 / KB 5917

Іл. 18. «Вужчало». Дерево, вирізування. 8,5 x 2,5 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ I—101 / KB 5974

та доньки) працювали у філії Івано-Франківських майстерень Художнього фонду України, що почала діяти у Коломиї. Родина зберегла усталені технологію виготовлення, техніку формування та орнаментування керамічних виробів коломийського осередку. Поряд з ужитковим посудом робили також іграшковий.

З метою відродження традицій коломийського гончарства з 1971 р. при Коломийському заводоуправлінні будівельних матеріалів діяв відкритий цех майолики та кахлярства [20, с. 14]. У співпраці з науковими співробітниками Коломийського національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття фахівці заводу намагалися відродити виробництво різних видів ужиткового посуду, виготовляли й дрібну пластику, зокрема, О. Факекте, А. Варадовський, Л. Цибульська, Р. Подоляка, М. Лобурак, О. Горичко, П. Дримбуленда, подружжя Гнатюків.

В жанрі дрібної пластики творчі пошуки проводили випускники Косівського технікуму народних художніх промислів ім. В. Касіяна Тарас Матейчук (1940—1991), Марія Лобурак, Лариса Цибульська.

Під час навчання у Косівському технікумі народних художніх промислів Т. Матейчук особливо захопився декоративною скульптурою, яка згодом стала домінуючою в його творчості. Творчий почерк майстра формувався під впливом мистецтва Гуцульщини та Покуття. В невеликих виконаннях в теракоті скульптурних композиціях митця розкривається етнографічна тема. Зокрема, вони присвячені побуту покутян, історичним подіям, часто пов'язані з літературними героями та фольклором. Гостросюжетні, динамічні скульптури художника виявляють певні психологічні характери персонажів.

У доробку Л. Цибульської невеликі сувенірні форми та жіночі прикраси. Основна рисою творчої манери майстрині є пошук нових форм, інтерпретація орнаментальних мотивів та елементів.

Глиняна дрібна пластика коломийських майстрів оздоблена властивими для цього осередку мотивами та елементами — листочки, галузки, крапки, кривульки. Розпису притаманна композиційна довершеність, чіткість, гармонійність і контраст кольорів: зелений і коричневий на білому фоні, білий і зелений — на коричневому.

У жанрі декоративної дрібної пластики творила самодіяльна майстриня Марія Ковальчук (1934—1992) з с. Великий Ключів Коломийського району Івано-Франківської області, фігурки якої відрізняються від робіт інших майстрів підкресленою декоративністю. Усі скульптурки майстриня виконувала з маси, яку готувала, змішуючи слудву (місцева глина), папір, борошно, окріп, казеїновий або столярний клей, технікою ручної ліпки на заздалегідь змайстрованому

дерев'яному каркасі. Фігурку висушувала, білила сумішшю білої гуаші та клею ПВА, розмальовувала гуашевими фарбами та лакувала. Кожна зі скульптурок самодіяльної художниці є оригінальним твором вже з огляду на те, що виконана вручну у єдиному екземплярі. У них відсутній цілковитий натуралізм, хоча фігурки — прототипи мешканців Великого Ключева, Верховини, Мишина. Колірні нюанси скульптури засвідчують своєрідне бачення майстринею гри площин, плям, штрихів, яка надає пластиці емоційності, творючи настрій свята, життєрадісності. У 1986 р. твори М. Ковальчук увійшли до «Енциклопедії примітивізму», яка була видана в Югославії [30; 32].

Розвиток декоративної пластики стимулюють мистецькі імпрези. У 1983 р. на республіканському фестивалі народного мистецтва у Києві кераміку Коломій репрезентувала родина Кахнікевичів. У середині 1900-х рр. в Івано-Франківському краєзнавчому музеї за ініціативою коломийської майстрині декоративно-ужиткового мистецтва Марії Ступарик була організована виставка різдвяної та новорічної атрибутики «Задубрівські майстри до Різдва та Новорічних свят», на якій, зокрема, вперше були представлені чисельні варіанти покутських «бичків», виконані М. Ступарик та майстром Василем Матійчуком зі с. Задубрівці Снятинського району [21, с. 136].

Таким чином, у 1910—1930-х рр. на Покутті побутували іграшки з дерева, соломі, тканини, а також, зважаючи на наявність в регіоні гончарних осередків й розвиток декоративної пластики у наступний період, з глини. Збірка МЕХП стверджує особливу популярність на Покутті дерев'яної іграшки. Дерев'яна іграшка Покуття представлена визначеними для цього різновиду української народної іграшки та відомими сусіднім етносам, зокрема полякам, словакам, німцям групами — іграшки, які зображують людину (ляльки), музичні інструменти, меблі, знаряддя праці, господарський інвентар, кухонне начиння. Типи іграшок, які творять розмаїття кожної з означених груп, на Покутті природно набули своєрідних функціональних та художніх особливостей. Специфічні локальні риси дерев'яної іграшки виявляються головним чином оригінальним динамічним формально-конструктивним вирішенням, особливістю оздоблення поверхні, яка переважно є чистою, гладкою. Своєрідністю покутських іграшок, які зображають

Іл. 19. Кошик «бричка». Солома, плетіння. 9 x 2,5 x 4 см, с. Прутівка, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1912 р. МЕ І—167 / КВ 6041

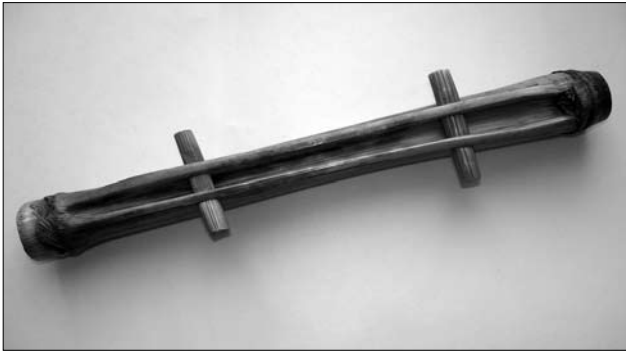
людину, на Покутті є динамічна конструкція, що не зустрічається в дерев'яних іграшках українців інших етнографічних регіонів України, а також сусідніх етносів.

Неповторною в інших етнографічних районах є лаконічна пластика покутських солом'яних іграшок.

Впродовж 1940—1980-х рр. внаслідок розвитку іграшкової промисловості народна іграшка поступово втрачала своє практичне, ігрове та виховне значення, натомість посилювалася її естетична функція. У зв'язку з тим на Покутті, як і в більшості районів Прикарпаття, на основі спадкоємних традицій народного забавкарства, набуває розвитку декоративна пластика малих форм.

Від 1990-х рр. зі здобуттям Україною незалежності час від часу здійснюються спроби відродити давні ігри та іграшки, що мають головним чином демонстраційну форму.

На Покутті, як і в Україні, народна іграшка доволі обмежено використовується у різного рівня навчальних закладах, хоча саме в галузі освіти має перспективу. Повсюдність практики виготовлення дітьми іграшок з природних матеріалів у традиційній культурі наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. та, зокрема на Покутті, є переконливим аргументом для поширення її в освітньо-виховному процесі нині, на

Іл. 20. Скрипка. Стебло кукурудзи, вирізування. 20,5 х д. 3,5 см, с. Видинів, Снятинський р-н, Івано-Франківська обл. 1936 р. МЕ І—80 / КВ 5953

початку ХХІ століття. Зрозуміло, що сучасній дитині, яка на певному рівні володіє комп'ютерними технологіями, можуть здатися не цікавими давні іграшки, наприклад моделі знарядь праці селян. Однак давні іграшки, попри те, що є культурними пам'ятками, втілюють у зменшеному вигляді реальні предмети побуту, часто вже втрачені, отже є ілюстраціями до історії. Пізнання історії культури через іграшку — це один з аспектів на користь її неозціненної вартості, зокрема, й у виховному процесі.

Для того, щоб пробудити інтерес до народної іграшки у дитини ХХІ ст., потрібно, через виготовлення її зразків шляхом копіювання, повторення, навчити дитину аналізувати, тобто побачити й виокремити ті знакові елементи, які ідентифікують українську приналежність, тобто є носіями національного, а пізніше, на наступному етапі, ці, виокремлені й осмислені відповідно до суспільно визначених умов, потреб, а також завдань, елементи, втілити у сучасну іграшку, і не лише в іграшку. Цей шлях адаптації традиційного до нових умов вже відомий. У такий спосіб, творячи національний стиль ужиткових речей, працювали відомі митці, зокрема Сергій Васильківський, Григорій Нарбут, Василь Кричевський, Іван Левинський, О. Кульчицька. У цьому контексті іграшка, як один серед предметів, з якими найперше контактує дитина, звертає особливу увагу. Очевидно, це перспектива не одного дня, все ж, необхідно прищепити українським дітям здатність бачити, розуміти і любити красу автентики, аби у дорослому житті у їхньому оточенні знайшлося місце для речей в українському стилі. Іграшка у цій справі є початковим, дієвим помічником.

1. Архів Інституту народознавства НАН України (далі — ІН НАН України). — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 338. — Зош. 1. — С. 15.
2. Архів ІН НАН України. — Ф. 3. — Спр. 2. — Арк. 102.
3. Інвентарна книжка Етнографічного музею Наукового товариства ім. Шевченка. — № ІІ.
4. Інвентарна книжка Етнографічного музею Наукового товариства ім. Шевченка. — № VI.
5. Інвентарна книжка Етнографічного музею Наукового товариства ім. Шевченка. — № VIII.
6. Баран Р. Коломия — центр гончарства / Романа Баран // Науково-технічний журнал Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського «Народний дім 1'93». — Коломия : Коломийська міська друкарня обласного управління з преси, 1993. — С. 9—14.
7. Бутник-Сіверський Б.С. Український сувенір. / Б.С. Бутник-Сіверський. — Київ : Наукова думка, 1974. — 231 с. : іл.
8. В справі Музея старинностей при Науковому Товаристві ім. Шевченка // Хроніка НТШ. — 1901. — Ч. 8. — Вип. IV. — С. 17—18.
9. Вистава домашнього промислу в Коломії під протекторатом їх ц. к. Високости Архикнязя Кароля Франца Йосифа і Архикнягині Зити в дні 21—30 вересня 1912 року: Каталог. — Коломия : Накл. виставового комітету з друк. А.В. Кисилевського і С-ки, 1912.
10. Герус Л. Народна іграшка, обрядове печиво у малюнках Олени Кульчицької / Людмила Герус // Народознавчі зошити. — 2001. — № 1. — С. 175—180 : іл.
11. Герус Л.М. Українська народна іграшка / Людмила Герус. — Львів, 2004. — 264 с. : іл.
12. Герус Л.М. Українська народна іграшка / Людмила Герус. — Київ : Балтія-Друк, 2007. — 64 с. : іл. — (Укр., англ.).
13. Грушевський М. Дятячи забавки та гри усяки. Зібрани по Чыгырынщыни кыивської губерни / Г[рушевський] М[арко] // Киевская старина. — Киев, 1904. — Т. 86. — № 7/8. — С. 51—105.
14. Забашта Р. Гончарний промисел Коломії / Ростислав Забашта // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. — Олішне : Українське народознавство, 1996. — Кн. 3. — С. 187—192.
15. Звіт з діяльності Товариства «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок». — Львів, 1914. — 45 с.
16. Каталог виставки Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського. Кераміка родини Каникевичів / облполіграфвидав ; під ред. В.І. Рудковського ; укл. Баран Р.Р. — Івано-Франківськ, 1989. — 20 с.
17. Кобальчинська Р. Покутські «бички», «жеребці». Народне дитяче ворожіння на Покутті та Буковині / Романа Кобальчинська // Слово Просвіти (Тижне-

- вик Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка). — 2004. — № 3 (223). — 15—21 січня. — С. 12—13.
18. Назаріїв О. Справоздане з музею за час від 1 жовтня до 31 грудня р. / Ол. Назаріїв // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Справоздане за місяці: вересень — грудень. — Львів, 1912. — Вип. IV. — Ч. 52. — С. 32—36, 48.
  19. Назаріїв О. Справоздане з музею за місяці січень — цвітень 1913 року / Ол. Назаріїв // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. — Львів, 1913. — Вип. II. — Ч. 54. — С. 24—31, 36.
  20. Никорак О.І. Івано-Франківська обл. / О.І. Никорак // Народні художні промисли УРСР. Довідник. — Київ : Наукова думка, 1986. — С. 112—116.
  21. Паньків М. Покутські «бички» (різдвяно-новорічний обряд) / Михайло Паньків // Берегиня (Всеукраїнський народознавчий часопис). — 1995. — № 3—4 (7). — С. 133—136.
  22. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. — Т. 4. — С. 280.
  23. Тимчасовий каталог Українського національного музею при Науковім товаристві імені Шевченка у Львові. Відділ археології і етнографії. — Львів : з друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка. — Б. н. — Б. ч. — 31 с. + додатки (фото).
  24. Товариство «Взаїмна поміч українського вчителства» 1905—1930. — Львів : накладом «Взаїмної помочі українського вчителства», 1932. — 339 с. + 23 с. (пісні, ноти, вірші).
  25. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. — Львів, 1912. — Вип. IV. — Ч. 52. — 48 с.
  26. Янощак-Пшибила О. Творчий доробок Марії Ковальчук / Оксана Янощак-Пшибила // Вісник Прикарпатського університету. Серія Мистецтвознавство. — 2008. — № 12/13. — С. 39—43.
  27. Obradović M. Zvučne igračke seoske dece v Bosni i Hercegovini / Milica Obradović // Рад VII конгреса савеза фолклориста Југославије у Охриду 1960. године. — Охрид, 1964. — С. 363—368 : ил. 3.
  28. Pančuhová E. Drevené ľudové hračky v slovenských múzeách / Eva Pančuhová. — Martin : Osveta, 1988. — S. 75—78. — Obr. 32—34 : il.
  29. Seweryn T. Polskie zabawki ludowe / Tadeusz Seweryn. — Warszawa : Wydawnictwa artystyczne i filmowe, 1960. — 132 s. : il.
  30. Атаманюк Ю. Краса Гуцульщини, передана через глину / Юрій Атаманюк. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/13984>.
  31. Баран Р. Коломия — центр гончарства / Романа Баран. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://hutsul.museum/museum/articles/kolomya-keramika-schkola/>.
  32. Баран Р. Серйозні забавки Марії Ковальчук / Романа Баран. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ko.if.ua/museum/publications/01.htm>.

Ljudmyla Gerus

THE FOLK TOY OF POKUTTYA

On the basis of studying the collection from the Museum of ethnography and art craft in the Institute of ethnology of NAS Ukraine, and the analyses of field and archive materials, the history of folk toy of Pokuttya is shown in the paper; trends of development and decline during the 1910—2010 years and its artistic and functional features are also reviewed.

Keywords: folk toy, game, function, plastic, form, color, décor.

Людмила Герус

НАРОДНАЯ ИГРУШКА ПОКУТЬЯ

На основании изучения собрания Музея этнографии и художественного промысла Института народоведения НАН Украины, анализа полевых и архивных материалов, освещена история народной игрушки Покуття, прослежены тенденции развития и упадка на протяжении 1910—2010 гг., определены ее художественные и функциональные особенности.

Ключевые слова: народная игрушка, игра, функция, пластика, форма, цвет, декор.